

A szláv tudományos élet és a magyarság.

Írta: *Kniezsa István.*

A középkor egységes latinnyelvű kultúráját az újkor elején először a nyugati nemzetek, az angolok, franciák, majd valamivel később a németek bontották meg. A tudomány nyelve azonban még nagyon hosszú ideig, majdnem a legújabb kor elejéig megmaradt latinnak. A latin nyelv uralma akkor ért véget, amikor a középeurópai nemzetek is emancipálódtak alóla, nemzeti irodalmat és nemzeti nyelvű iskolákat alapítottak. A fejlődésnek ebben a szakaszában a kultúra magasabb fokán álló nyugati nemzetek nyelvei lettek a tudomány nyelveivé. Előre lehetett azonban látni, hogy ez a processzus nem fog itt megállni, hogy a többi nemzetek — kulturális fejlődésük arányában — sem fognak megelégedni nyelvüknek Hamupipőke szerepével s hogy részt fognak kérni nyelvüknek a nemzetközi tudományban. Ez a folyamat már a háború előtt megindult, de csak a háború utáni politikai változások tették teljessé. Ma már nincs nemzet Európában, amelynek ne volnának közép- és felső iskolái, egyeteme, sőt egyetemei. Ezek egyrészt szükségessé teszik a nemzeti nyelvű tudományos irodalmat, másrészt pedig ennek termelői. Így áll elő az a helyzet, hogy míg egyfelől Európa nemzeti a közlekedési eszközök tökéletesedése, a telefon, rádió következtében gazdaságilag, sőt lehet mondani minden vonatkozásban soha sem sejtett közelségbe kerültek, addig másfelől a nyelvek terén bábeli zűrzavar és elzárkózás uralkodik.

A tudomány terén gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy míg az újkor végéig egy tudósnek elegendő volt egy nyelven — latinul — tudnia, a XVIII. század végétől kezdve meg kellett tanulnia hozzá franciául, angolul és németül, a háború óta pedig ismernie kellene még legalább azokat a nyelveket, amelyek az illető nemzet érdekszférájába esnek. Nekünk magyaroknak tehát elsősorban a szláv nyelveket és a románt.¹

¹ Egyelőre csak az ú. n. nemzeti tudományoknál fontos az utóbbiak tudása. A természettudományok nyelve ma még mindig a nyugati ipari nemzetek nyelve.

Mi magyarok érthető, de már valósággal bűnös antipatiával, vagy legalább is indolenciával viseltetünk a szláv nyelvekkel szemben. Igaz, hogy mindezideig a tudományban igen kevés volt szükségünk a szláv nyelvekre,² ahol pedig volt, mint pl. a történelemben horvátul, lengyelül, mindig akadt néhány tudós, akik ezeknek eredményeit a magyar tudománynak közvetítették. Különben is, mint említettem, a szláv tudósok nemzetközi érdekű munkásságukat a háború előtt általunk is ismert nemzetközi nyelveken, franciául, angolul, németül publikálták.

Egészen megváltozott a helyzet a háború óta. A magyarság elvesztette nemzetiségi területeit s ezzel a szláv nyelveken értő tudósok utánpótlása is majdnem megakadt. Amellett a szláv nemzetek tudományos élete hihetetlenül felvirágzott és végül a szlávok Magyarország egyes részeinek megszerzésével eddig kizárólagosan magyar tudományos terrénumokat szereztek meg. Elég talán a csehekre utalnom. A háború előtti történelmi érdeklődésük alig lépte át a cseh korona országainak határait s csak nagyon ritkán és felületesen érintette a magyar problémákat. A Felvidék megszerzése óta azonban a cseh tudomány érdeklődése valósággal eltolódott keletre, magyar érdekszférába. Azóta a cseh történetírás legfontosabb problémája lett a cseh királyok magyar politikája, a tótság története, a Felvidék politikai, gazdasági fejlődése, nemzetiségi viszonyainak kialakulása stb. Csak megemlítem *Chaloupechý Staré Slovensko*, Pozsony 1923. c. munkáját a Felvidék legrégebb történetéről, valamint magyar történeti problémákkal foglalkozó számos cikkét, *Petrov*nak a rutének történetével, a Felvidék XVII—XVIII. századi nemzetiségi viszonyaival foglalkozó értékes munkáit, valamint *Rapant*nak a XVIII. századi magyar nemzeti ujjászületésről írt igazán tárgyilagos és nagyértékű művét.³ Kisebb munka, értekezés, különösen monográfia van bőven. A jövőben még többre lehet számítani, mert a magyar tudomány által a magyar gazdaság-, társadalom- és településtörténet szempontjából ki nem használt gazdag megyei és városi levéltárak teljes anyaga birtokukban van. El lehetünk rá készülve, hogy a magyar múlt e nagyfontosságú kérdéseiben teljesen a cseh és a tót tudomány eredményeire leszünk utalva.

A cseheknek máris hatalmas programjuk van ezen a téren. Az 1922-ben alapított prágai Szláv Intézet programjába vette az

² Annál nagyobb szükségünk lett volna politikailag. Ezt azonban a jelen cikk keretén belül nem akarom érinteni.

³ Csak megemlítem, hogy mindezek a művek máig sincsenek kellően ismertetve. Az egyetlen Ungarische Jahrbücherben jelent meg róluk néhány sor.

összes szláv, valamint a szlávokkal területi közösségben élő nemzetek (elsősorban Magyarország, Románia, Albánia és Görögország) valamennyi kulturális és gazdasági problémájának kutatását. Emellett az Intézet mellett felállítottak egy osztályt a Felvidék és a kárpátaljai Ruténföld különös tanulmányozására. Az Intézet tulajdonképpen csak 1928-ban kezdte meg működését, de már is több értékes művet adott ki.

Figyelemreméltó az újabb szerb történetirodalom is. A Matica Srpska a folyóiratán kívül, amely rendszeresen foglalkozik magyar történelmi kérdésekkel, az utóbbi időben számos, a magyarországi szerbek történetére vonatkozó művet adott ki. Így pl. legújabbán *Ivić*nek jelent meg egy munkája a magyar szerbek legrégebbi történetéről. A horvátokról nem kell külön szólnom, az ő történeti irodalmuk teljes egészében érdekel minket.

Hasonló a helyzet a jogtörténetben. A magyar jogtörténészek között eddig ádáz harc dúlt akörül a kérdés körül, hogy vajjon a magyar jogrendszer ősi autochton jogrendszer továbbfejlődése-e a frank-bajor hatása alatt, vagy pedig teljes egészében a frank-bajornak az átvétele. Ebbe a háborúba beleszóltak a szláv, elsősorban a cseh jogtörténészek s a magyaroktól észre sem véve, figyelemre sem méltatva fordultak a magyar jogtörténet legrégebbi forrásaihoz s ezeket a szláv népek jogszokásaival kétségtelenül számos egyezések alapján az *összláv jogviszonyok* igen értékes forrásainak tekintik.⁴ Különösen *Kadlec*et és *Rauschert* kell megemlíteni, akiknek a magyar jogtörténet körébe vágó munkásságát fontos volna ismerni.

Hasonlóan fontos a szláv nyelvek tudása az etnográfia terén. A szláv népek érdeklődése népi kultúrájuk iránt már régi s meg kell jegyeznem, hasonlíthatatlanul élénkebb a mienknél. Bizonyítja ezt, hogy alig van egyetemük, ahol ne volna etnográfiai tanszék. A háború óta ezen a téren is hatalmasan fejlődnek. Itt különösen a lengyelek munkássága igen értékes. Érdeklődésük kiterjed az összes szláv és a szlávokkal érintkező nemzetekre. Itt is csak példaképpen megemlítem *Moszyński* krakkói egyetemi tanár hatalmas művének 1929-ben megjelent I. kötetét, amely a szlávok egész anyagi kultúráját foglalja

⁴ Nem vagyok jogtörténész, de különben sem szándékom itt a szláv tudományos irodalmat bírálni. Ezt tehát a cseh jogtörténészek véleményeként kell felfogni. Fontos volna, ha a magyar jogtörténészek kutatásaikat mielőbb erre a térre is kiterjesztenék, különben megtörténhetik, hogy a szláv jogtörténészek ezen a specifikus magyar területen, szélesebb perspektívával és hasonlíthatatlanul nagyobb anyaggal rendelkezvén, jobban fognak tudni kiigazodni, mint maguk a magyarok. Már is az a helyzet, hogy a csehek már hangoztatják ezt.

össze. Könyve szintézise az ezen a téren megjelent valamennyi munkának. Természetesen a magyarságnak a szláv népekkel való szoros kapcsolatának megfelelően, laikus szemmel is lehetetlen a rengeteg egyező vonást a magyarral észre nem venni. A másik mű, amelyet itt felhozok, a turócszentmártoni Matica által *Polivka* feldolgozásában kiadott tót népmesegyűjtemény. Itt az egyezések néha szó szerinti, ennek ellenére nem tudok róla, hogy akár a magyarok, akár a tótok részéről valami komolyabb kutatás tárgyává tették volna a két nép mesekincsét.⁵

Az archeológiában már a háború előtt sem lehetett ellenni az orosz és utóbb a cseh nyelv ismerete nélkül. Hogy csak a magyarságnál maradjunk, a honfoglaló magyarság déloroszországi lakóhelyeinek leleteit oroszok és oroszul publikálták. A cseh archeológia inkább az ősszlávok kultúrájának kutatása révén került a magyar archeológia érdeklődési körébe. Ismeretes, legalább is a szakkörökben, hogy a csehek számos, a magyaroktól magyar emlékeknek tartott leletet a szláv kultúra számára vindikálják (l. *Niederlének az ősszlávok kultúrájáról* írt könyvét). A háború után a szláv nyelvek ismerete itt is fontosabb lett, hiszen Magyarország szlávoktól elvesztett területén ma már szláv tudósok ásatnak és szláv nyelveken közlik eredményeiket.

Nem hagyhatom itt szó nélkül az antropológia területét sem. Igaz, hogy ezen a téren nálunk, sajnos, majdnem az a helyzet, hogy nincs, aki érdeklődhetnék a szláv nemzetek antropológiai munkássága iránt. Nemcsak, hogy a négy egyetemen egyetlen egy tanszék sem jutott számára, de az egész eddigi magyar tudomány csak két antropológust nevelt fel, akik közül az egyik az általános részvétlenség következtében elkedvetlenedve jóval a halála előtt abbahagyta nagy ambícióval megkezdett munkásságát, a másik pedig most igyekszik óriási erőmegfeszítéssel, de hasonlóan magára hagyatva az évtizedes mulasztásokat valahogy pótolni. Ezzel szemben a szláv

⁵ A tótoknál s általában a magyarországi szlávoknál még mindig uralodik az a mentalitás, hogy a magyarság soha semmiféle formában nem hatott rájuk. A tótok szerint ők fajilag, műveltségileg stb. az ősszláv tiszta típust képviselik, rájuk senki és semmi sem hatott s ha vannak is a magyarsággal egyezések, azokat csak a magyarok vehették át tőlük. Klasszikus példa *Bujnák* előszava Arany János hatásáról a tót irodalomban írt könyve előtt, ahol oldalakon keresztül kér bocsánatot a tót nemzetől, hogy olyan szörnyűséget mutat ki, mint a magyar irodalom hatása a tóra. Ez természetesen a tót intelligencia nagymérvű egyoldalúságát és sovén naivságát bizonyítja. Az igazság kedvéért, meg kell azonban jegyezni, hogy a magyar értelmiség a naiv nemzeti érzés hőskorában hasonlóan tiltakozott pl. a szláv kölcsönszavak kimutatása ellen.

népek, különösen a csehek, lengyel és oroszok hatalmas munkásságot fejtenek ki ezen a téren, amennyiben egy nagyon tekintélyes számú képzett antropológus az állam mindennemű támogatásával vizsgálja nemzetük mai és multbeli faji összetételét. A lengyelek munkássága már annyira előrehaladt, hogy *Czenakowski* megírhatta Lengyelország antropológiáját.⁶ Ennek a munkának szisztematikusan végrehajtott, az egész ország valamennyi falujára, városára kiterjedő antropológiai vizsgálatok az alapjai. Érdekelni, természetesen ez is nagyon érdekel, hiszen a mai magyarság faji összetétele nagyon hasonló egyes vidéki lengyelekével, de még közelebbről érint minket a csehek munkássága. Számolhatunk vele, hogy nemsokára a csehek ismeretik meg velünk a felvidéki magyarság faji összetételét. Ebben a mai politikai helyzetet tekintve semmi különös nincsen, de abban már igen, hogy ez lesz az *egyetlen* magyar terület, amelyről fontos antropológiai ismereteink lesznek.

Nem nélkülözhetjük a szláv nyelvek tudását a legnemzetibb tudományban, a magyar nyelvészetben sem. Eltekintve, hogy a magyarság igen sok szláv elemet vett át a szlávoktól, melyeknek kimutatása *magyar feladat*,⁷ itt vannak a legnagyobbbrészt orosz területen élő rokon népek. Finnugor — és török — nyelvészettel foglalkozó tudós nem nélkülözheti az orosz nyelv tudását. Az oroszok régebben is, ma is élénken érdeklődnek a területükön lakó különböző népfajok iránt.

A mai Oroszországban több intézet működik (Leningrádban, Moszkvában és Kazánban), amelyeknek kizárólagos feladata a finnugor és török tatár népek nyelvének, antropológiai és etnográfiai sajtóságainak vizsgálata és amelyek igen gazdag munkásságukat hatalmas kötetekben publikálják.

Nem volna felesleges a szláv irodalmak ismerete sem, különösen az őket ért magyar hatás kimutathatása érdekében. Így elsősorban a tóté, amely a legintenzívebben reagált minden magyar szellemi termékre. Ezt a tótoktól ma még nem igen lehet várni, mert sovinizmusuk még a gondolatát sem engedi meg. Viszont igaz, hogy ez elsősorban nem magyar feladat, különösen most, amikor az ilyen tanulmányokat könnyen nemzeti értékeik gyalázásának fogják fel. Nekünk meg nem érdekünk, hogy most feleslegesen szítsuk az

⁶ Nem tartozik egészen ide, de megemlítem, hogy a legújabb lengyel antropológiai irodalom egy új európai típust fedezett fel: az összlávot, amely persze a lengyel antropológusok erősen panszlavisztikus beállítottságában leli magyarázatát.

⁷ Ennek legnagyobb részét a magyar tudósok valóban meg is tették.

amúgy is éles politikai ellentéteket, különben is sokkal több saját feladatunk van, semhogy most a jövő generációt erre nevelhetnők.

Folytathatnám még oldalakon keresztül, de nem céлом itt magyar vonatkozású szláv bibliográfiát adni. Csak rá akartam mutatni arra az anomáliára, amely a magyar tudományt lassanként — a környező népek fejlődésének arányában — teljesen izolálja, jelentőségét és értékét nagy mérvben lefokozza, sőt idővel esetleg teljesen elveszi.

Amint látható, a különböző szláv nemzetek tudományos munkásságának fejlődése és problematikájuk erős magyar vonatkozásai miatt, elengedhetetlenül fontos volna a nemzeti tudományok minden ágában szláv nyelveken is értő tudósgeneráció kinevelése. Sajnos, erről jóidőre le kell mondani, mert a magyar iskolázás majdnem semmi segítséget nem nyújt ehhez. Nincs középiskola, ahol szláv nyelveket itt tanítanának s az egyetemeken is összesen egy szláv lektor van, a szerb-horvát a budapestin, aki valahogy mintha itt felejtődött volna. Ha jól tudom, ez évtől kezdve van orosz is. De a többi egyetemeken még ennyi sincs. Egész Magyarországon nincs sem cseh, sem lengyel nyelvtanítás. Pedig a szláv nyelvek a nehéz nyelvek közé tartoznak, magánúton nem igen lehet őket elsajátítani. Különösen, hogy a mi ifjaink amúgy is túl vannak terhelve nyelvtanulással. Hiszen pl. egy történésznek okvetlenül kell tudnia latinul, németül, franciául, angolul, sőt olaszul is és most már *ezek mellé* meg kellene még magánúton tanulnia legalább négy szláv nyelvet és a román is. Hol vannak még a tulajdonképeni történeti tanulmányok? Ha ezt a helyzetet nem is változtathatjuk meg, a magyar tudomány nivójának érdekében okvetlenül gondoskodni kell a jövő tudósgeneráció szláv nyelvi kiképzéséről. Ehhez egyelőre elegendők volnának az egyetemeken felállítandó cseh, orosz, lengyel és szerb-horvát lektorátusok.⁸ Ha nem is lehet elérni, hogy minden magyar tudós bírja az összes szláv nyelveket, legalább arra kellene törekedni, hogy minden tudományágnak legyen néhány szláv specialistája, akik a tudományukba vágó magyar vonatkozású szláv nyelvű irodalmat közvetítenék.⁹ Ki kellene építeni a tudományos kapcsolatokat a szláv tudományos intézetekkel. Különösen a folyóiratok terén volna ajánlatos, élénkebb csereviszony létesítése, mert ma az a helyzet, hogy

⁸ Jellemző, hogy a budapesti egyetem román tanszéke mellett nincs román lektor!

⁹ A szláv nyelvek aránylag közel állanak egymáshoz, de nem annyira, hogy az egyik segítségével könnyűszerrel meg lehessen a másikat érteni. Jó volna tehát ilyen szempontból is megosztani a munkát.

számos szlávnyelvű, a magyar tudományt közről érdeklő folyóiratot hiába keres az ember az egész Magyarországon.¹⁰ A magyar folyóiratoknak rendszeres és kimerítő szláv folyóiratszemlét és bibliográfiát kellene adniok. Ma még van annyi, szláv nyelveken értő magyar tudós, hogy ezt meg lehessen valósítani. Meg kell ezt minél előbb oldani, hogy a magyar tudósok, az általuk tárgyalt kérdés szláv irodalmát és szláv kapcsolatait nem ismerve, ne kerülhessenek abba a furcsa helyzetbe, hogy a szlávok fejükre olvassák tájékozatlanságukat a kérdés irodalmában, mint azt a közelmúltban egy cseh recen-sor egy magyar jogtörténész művével kapcsolatban megtette s gúnyosan megjegyezte, hogy a magyarok még ma is azt a kényelmes elvet követik, hogy „Slavica non leguntur“.

Krakkó.

¹⁰ Ugyanez a helyzet a román folyóiratokkal.